

Szabó Sándor

szabosan@yahoo.com

A GÁZVÉDELMI- ÉS VEGYIHARC-SZOLGÁLAT MEGSZERVEZÉSE, FELÁLLÍTÁSA A MAGYAR KIRÁLYI HONVÉDSÉGBEN

Absztrakt

A trianoni békeszerződés katonai intézkedései derékba törték a mintegy százezres hadsereg kiterjesztésére irányuló magyar terveket az 1920-as évek elején. A békeokmány katonai rendelkezései megszüntették az általános védkötelezettséget és kimondták, hogy a magyar haderő önkéntes jelentkezésen alapuló zsoldos hadsereg lehet, amelynek hivatása a belső rend fenntartása és a határszolgálat ellátása. A létszámkorlátozás mellett megtiltották számos haditechnikai eszköz mellett a vegyi fegyverek tartását és beszerzését. Az igazi áttörést az 1927-től kezdődő időszak jelentette, amikor a mostoha körülmények ellenére is lehetővé vált a gázvédelmi- és vegyiharc-szolgálat megszervezése és működtetése, melynek pozitív hatása a mai napig is érezhető az vegyivédelmi szolgálat működése terén.

The Hungarian plans being aimed at an extension of one hundred thousand military members was broken by the military measures of treaty of Trianon in the early 1920s. The military provisions of the peace document brought the general compulsory military service to the end and it was declared, that the Hungarian military force might be a voluntary mercenary army being based on a registration and the profession of which is the maintenance of the inner order, and the border service supply. The keeping and the purchase of numerous military equipment were prohibited beside chemical weapons. The incipient period from 1927 signified the real breakthrough when the chemical defence service was able to be formed and operated beside disadvantageous circumstances and the positive effects are sensible nowadays in connection with the function of CBRN service.

Kulcsszavak: vegyiharc szolgálat, gázvédelmi szolgálat, vegyivédelem, Magyar Királyi Honvédség ~ CBRN service, chemical defence service, Royal Hungarian Army

BEVEZETÉS

„Ihr könnt lange warten, bis der richtige Wind weht!”¹

A kedvező széljárásra a Magyar Királyi Honvédség gázvédelmi- és vegyiarc-szolgálat tekintetében 1927. március 31-ig kellett várni, mikor a Szövetséges Ellenőrző Bizottság elhagyta az ország területét és a közvetlen ellenőrzést, az időszakos ellenőrzés váltotta fel. Ezzel Magyarország némi lehetőséget kapott arra, hogy kilépjen a teljes elszigeteltségből.

1927. december 23-án határozat született a hadsereg fejlesztéséről, amelyet 1928 és 1930 között három ütemben kellett végrehajtani. A honvédség létszámát 35 000 főről 62 500 főre kívánták emelni. Megszüntették a toborzási rendszert, és az állományt "K" kényszertoborzás, azaz sorozás útján kívánták feltölteni.

A hadseregfejlesztés 1928 - 1930 közti ütemterve a létszám és az alakulatok számának emelése mellett a fegyvernemek közti aránytalanságok mérséklését, új fegyvernemek - páncéljárműves csapatok, légierő - alapjainak lerakását tűzte ki célul. [1]

E határozat értelmében került felállításra a gázvédelmi szolgálat és a feladatrendszere is megfogalmazásra került. 1927-ben került kiadásra az E-35. Gáz.ut. jelű „Utasítás a gázvédelmi szolgálat ellátására” című szakutasítás. Az „Utasítás...” az I. világháborús tapasztalatokra alapozva rendszerezte a mérgező harcanyagokra, a vegyifegyverekre, a harcjelzőkre és a vegyifegyverek elleni védelemre vonatkozó ismereteket. [2] Ebben az időszakban építették ki a gázvédelmi szolgálat első elemeit. A gázvédelem terminológiát az 1930-as évek közepére fokozatosan a vegyiarc megnevezés váltotta fel.

KÜLFÖLDI TANULMÁNYÚT ÉS TAPASZTALATCSERE

1928-ban Budapesten az „egyesített hidász szakaszok” IV. szakaszaként megalakították a Gázvédelmi Tanszakaszt. Az „Egyesített Hidász Szakaszok” fedőnév volt. Valójában az átszervezés során a rejtett erőként fenntartott Rendőrhajó Iskola és az engedélyezett 3. utász zászlóalj egy-egy önálló nehéz közúti hidak építésére alkalmas hidászszakaszának összevonásából jött létre. A Haller utcai Nádasdy laktanyában volt a II. tanosztály, amit a rendőrség műszaki és katasztrófa elhárító alakulataként tartottak számon. Valójában mindegyik osztály kiképző központ volt. Ennek a sajátos szervezetnek lett tehát IV. szakasza a Gázvédelmi Tanszakasz. 1930-ban itt oktató Sodró László százados a gázvédelmi tiszti tanfolyamon. [2]

Még ebben az évben Sodró László századost Németországba vezényelték, ahol a következő helyőrségek felkeresésére utasították: a königsbrücki csapatgyakorlótérre, ahol a mesterséges ködösítést tanulmányozta gyakorlatok keretén belül, Drezdába, ahol a mesterséges ködösítő eszközöket és az ezekhez szükséges ködösítő állomásokról szerzett tapasztalatokat, Potsdamba, ahol csapatszolgálatot teljesített, Berlinbe, ahol elvégezte a gáziskolát, Hamburgba, ahol betekintést nyert az egyes vegyi harcanyagok alkalmazási lehetőségeibe.

A képzés során az alábbi tapasztalatokat vontak le: a königsbrücki csapatgyakorlótéren hadosztálykötelékben folytak a gyakorlatok, mesterséges ködösítés igénybevételével, támadó hadmozdulatokat és elszakadást mesterséges köd védelme alatt hajtottak végre. Itt észlelhető volt, hogy bár a németekre is vonatkozott a páncélos fegyvernem megszünte, mégis már ekkor a gyakorlaton alkalmaztak páncélosokat azzal a különbséggel, hogy a páncélosokat deszkával borították be azt állítva, hogy ezek közönséges teherautók páncélosoknak imitálva. A mesterséges ködösítő eszközeik, amelyek taligán húzható és hátán hordozható készülékekből álltak, ködsav töltőállomásokkal rendelkeztek, azon kívül külön berendezést

¹ „Várhattok, míg kedvező szél fúj” német nyelvű francia tábla Yper-nél, 1915. április 21-én a gáztámadást megelőző napon

rendszeresítették nitrogén gázpalackok töltésére. A potsdami csapatszolgálat alatt megállapítható volt, hogy a versailles-i szerződésben Németország részére engedélyezett 100 000 fő kizárólag altisztekből állt. Az engedélyezett 100 000 fő létszám lehetővé tette számukra a hadsereg gyors fejlesztési lehetőségét, mivel rendelkezésre állt a kiválóan kiképzett kiképző keret. A berlini gáziskolába Németország minden csapattestéből voltak tisztek vezényelve. A gáziskolában az elmúlt háború kiértékelt tapasztalatait oktatták ezen felül a háború után folytatott kísérletek eredményeiről nyújtottak tájékoztatást, valamint a fejlődés várható folyamatáról adtak áttekintő képet és az akkor használatos felszerelések, bemutatásra kerültek. A hamburgi harcanyagraktárakban főként a mustárgáz, foszgén, a különböző mérgező füstök, Klark I., Klark II., Adamsit harcigáz anyagokat és hatásait mutatták be. [3]

Sodró László százados tanulmányútja befejeztével összefoglaló jelentést készített és azt a honvédség akkori főparancsnokának Kárpáti Kamillo altábornagynak, valamint a vezérkar akkori főnökének Röder Vilmos altábornagynak terjesztette elő.

A főparancsnok a jelentés áttanulmányozása után Sodró László századost kötelezte, hogy tanulmányútja alapján dolgozza ki a megindulási szervezetet oly módon, hogy az a vegyiharc alakulatok magja legyen, biztosítva annak fokozatos és időszerű fejlődését, országbejárása során tegyen javaslatot a vegyiharc-alakulatok gyakorlóterének elhelyezésére, dolgozza ki a gyakorlótér berendezésére szükséges terveket, a fokozatos fejlődés figyelembe vételével, a sürgősségi sorrend feltüntetésével és tegyen javaslatot a honvédség egyéb fegyvernemeinek gázvédelmi kiképzésére.

A feladat elvégzésére két hónap került engedélyezésre, mely idő alatt a szolgálat alól Sodró századost felmentette és az ország bejárásához szükséges időre egy gépkocsit biztosított. Két hónap leteltével Sodró százados javaslatot tett a gázvédelmi iskola és egy tanszázad felállítására, a gyakorlótér kijelölésére és kiépítésére² illetve létesítsenek a gyakorlótéren: vegyi-harcanyagraktárt, fürdőállomást, minden útfajtából egy-egy 50 m-es aszfalt-, beton-, makadám-, földút útszakaszt, állandó őrépületet, meteorológiai állomást.

A tanfolyamok levezetésére tanmenetet dolgozott ki. Gáz szakelőadói tanfolyam levezetését látta szükségesnek a vegyesdandárok műszaki parancsnokai és szakelőadói részére - feladatuk az alárendelt alakulatok gázvédelmi kiképzéseinek irányítása volt. Ezredek, önálló zászlóaljok állományából vezényelt 1-1 fő tiszt részére 2 hetes tanfolyamot javasolt, ahol a felkészítés az alakulatok gázvédelmi kiképzésének tervezését, szervezését célozta meg. Polgári szervek részére levezetendő speciális tanfolyamokat hajtottak végre, szakterületüknek megfelelően orvosoknak elsősegélynyújtást a gáztámadások esetén, gázszérültek gyógyítására, ipartelepek vezető mérnökeinek az ipartelepek gázvédelmének megszervezésére, gázvédelmi szolgálat ellátására, tűzoltóknak a beosztott állomány gázvédelmi kiképzésének megszervezésére, valamint a tűzoltóság közreműködésre gáztámadás során fertőződött területek fertőtlenítésében. [3]

A MAGYAR KIRÁLYI HONVÉD GÁZVÉDELMI ISKOLA FELÁLLÍTÁSA

1932. október 1-én Sodró László századost kinevezik a Gázvédelmi Iskola parancsnokának. Rendelkezésre állt kiképző személyzet, tiszt és altiszt, akik maguk is kiképzésre szorultak a számukra teljesen idegen és ismeretlen kiképzési ágban.

Még a szervezési munkálatok ideje alatt a kiválasztott parancsnok összeállította a kiképzési segédleteket, azt sokszorosította és a vezényelt oktató tiszteknek kiadta, az anyagi ismeretekre kioktatta, megismertette velük a felszerelést, az egyes eljárásokat, a kiképzési módszerét. Vezényelte őket a Haditechnikai Intézet gázvédelmi laboratóriumába, ahol

² A gyakorlótér kiépítése Piliscsaba lőtér területén valósult meg.

megismerkedtek a harc-gázanyagokkal, azok hatásaival, felismerésével, a gázálarc és gázvédő ruházat biztonságának kipróbálási módszereivel. A tisztek ezt követően ismereteiket továbbadták az altiszteknek, ők pedig, a tanalakulat legénységének.

A bevonulási sorrendet is ezek szerint állapították meg. Legelőbb vonultak be az újonnan felállításra kerülő alakulatokhoz beosztott tisztek, két hónap elteltével az altisztek és ismét kettő hónap elteltével a legénység.

Ezen bevonulási távközök szükségesnek mutatkoztak az előképzésekre. Közben megérkezett az a minimális felszerelés, amelyre a kiképzés megindulásakor feltétlenül szükség volt.

A megindulástól számítva 10 esztendőre volt szükség, míg az új csapatnem azt mondhatta magáról, ha nem is teljesen korszerű felszereléssel volt ellátva – ezt a végső kifejlődéskor sem érte még el -, mégis a reál áramló feladatokat a felszereléshez mérten el tudta látni. [4]

A Magyar Királyi Honvéd Gázvédelmi Iskola felállítására Budapesten, a Haller úti Nádasdy laktanyában került sor. A következő években sorra zajlottak a tervezetben szereplő tanfolyamok. Ezek egy ideig a Nádasdy laktanyában, majd párhuzamosan Piliscsabán kerültek levezetésre. Megkezdik a szervezeti változásokat is. Már 1933-ban a Gázvédelmi Iskolának rendelik alá a Gázvédelmi Tanszakaszt. 1933-ban a tervezetben szereplő I-VII. tanfolyamokra, majd 1934-ben a vegyiharc-századok felállításához tervbe vett árkász és csapattisztek, altisztek és legénység 6 hónapos tanfolyamaira került sor.

1935. október 1-én a Gázvédelmi Iskola kitelepült Piliscsaba Északi Táborba. Parancsnoka az időközben őrnaggyá előlépett Sodró László. A visszaemlékezők szerint ez idő alatt, még mindig párhuzamosan folytak a tanfolyamok. A téli időszakban, a Nádasdy laktanyában, nyáron, Piliscsabán. A barakkokat téliesíteni kellett és folyt a leendő századok megszervezése. Az 1935-ben bevonult újoncok emlékezete és a megőrzött okmányok 1935-öt erősítik meg a kitelepülést illetően.

A VEGYIHARC MŰSZAKI PARANCSNOKSÁG ÉS ALÁRENDELTE ALAKULATAINAK FELÁLLÍTÁSA

1936. október 01-én Piliscsabán felállítják az itt elhelyezésre kerülő I., a Győrbe kerülő II., a Mosonmagyaróvárra kerülő III., a bajai IV., a szegedi V., a debreceni VI., a Tokajra kerülő VII. vegyesdandár közvetlen gázvédelmi századokat. A századokat 1938-ban beépítik az időközben létrehozott hadtestek műszaki zászlóaljjaiba rendszerint azok IV. századaként. Képzési szempontból a zászlóaljakba beépített századok továbbra is a Gázvédelmi Iskola parancsnokának voltak alárendelve. Évenként 4-4 heti időtartamra Piliscsaba táborba lettek összevonva a vegyi gyakorlótéren éles gyakorlatok végrehajtására. [2]

1937. október 1-jén megalakult a Magyar Királyi Honvéd Gázvédelmi Zászlóalj az alezredessé előléptetett Sodró László parancsnoksága alatt. Hovatartozását illetően fővezérség közvetlen lett és mindvégig maradt, vezénylései ellenére.

Az 1. gépkocsizó század megalakítója, parancsnoka Simonides József főhadnagy. A 2. gépesített századot Christián Béla százados alakította meg. A zászlóalj része a tanosztág Falb Endre százados parancsnoksága alatt, beosztva Bártfai Szabó László, Dedinszki Wladimir, Muray Tibor és Tüske Béla hadnagy.

1938. október 1-jén a zászlóalj szervezete kibővül, intenzív kiképzést folytat. Külföldi és hazai látogatókat fogad. Egyaránt megfordulnak itt ellenőrző előjárók, tapasztalatgyűjtésre és együttműködésre. A visszacsatolási műveletekre, a háborús tevékenységre való készülés mind érezhetőbbé válik. Ettől az időponttól a neve is jelzi a változásokat: a M. kir 101. Honvéd Gépkocsizó Vegyiharc Zászlóalj elnevezést kaptak és ennek felelt meg a bővítés és a kiképzés is. Létrehoztak egy önálló lángszórós szakaszt, parancsnoka Kovács Xavér Ferenc hadnagy lett. Felszerelésében Olaszországból beszerzett háti lángszórók szerepeltek. Az első kísérleti

és bemutató lövészetre Simonides Józsefet még titokban vitték el Várpalotára, mert még titkos fegyvernek számított a lángszóró. A 2. gépesített vegyiharc századhoz ködösítésre, terepszennyezésre alkalmas Ansaldó kisharckocsikat szerveztek. Beállításukra 1939. február 1-től került sor. Szerepelt közöttük 1 db lángszórós harckocsi is, de ez mindvégig használaton kívül, elzárva maradt. Valószínűleg mintadarabként küldték, egyes források szerint a Szovjetunióba került, mint zsákmányanyag. A lőtéren elkészültek a vegyiharcanyag raktárak és a mustárkeverő berendezés is. Megkezdték a mustár típusú harcanyag szállítását, átvételét Olaszországból.

1943-ban radikális változás történt a vegyi csapatok szervezetében. A növekvő feladatok szükségessé tették következő lépésként egy olyan parancsnokság felállítását, amelynek feladatköre magasabb fokú vezetés és irányítás, valamint ellenőrzés volt, mentesítve a kiképzéssel kapcsolatos részlet feladatoktól. Ebben az időben kiképzett parancsnokok zászlóalj és gáziskola vezetésére már rendelkezésre álltak. [5]

Ekkor állították fel a vegyiharc műszaki parancsnokságot. A várható erődharcok szükségessé tették a lángszóró kiképzést is ennek hatására felállításra került a lángszóró iskola és a lángszóró század.

A vegyiharc műszaki parancsnokság feladata volt a vegyiharc csapatok egységes kiképzésének irányítása és a Horthy hadsereg egyéb fegyvernemeinek gázvédelmi kiképzés irányítása és ellenőrzése, valamint a vegyiharc tiszti továbbképzés vezetése.

Mivel a vegyiharc alkalmazása esetén igen nagy szerepet játszott a terepnek elbírálása, így szükségsszerűnek látszott úgynevezett vezetési gyakorlatok tartása is, amely abból állt, hogy a hadművelleti feladatok keretén belül a parancsnoknak a terepen a beállított harc helyzetnek megfelelően helyzetmegítélést kellett tartani, ennek alapján a tervet ki kellett dolgozni, idő-, anyagszámvetést kellett készíteni. Továbbá a vegyiharc műszaki parancsnok ellenőrizte a gázvédelmi iskola keretébe tartozó karpaszományos iskolát, amely iskola a vegyiharc tartalékos tiszti utánpótlást volt hivatott szolgálni. [6]

ÖSSZEGZÉS

A húszas években elkezdett tudatosan átgondolt szervezőmunka és a gázvédelmi ipar felállítása, a harmincas évek elejére együttesen meghozták a várt sikert. Hatásukra felállt a gázvédelmi szolgálat, amely Sodró László személyében egy kiváló vezetővel gazdagodott. Létrejött a Gázvédelmi Iskola, ami kellő bázist nyújtott a leendő vegyiharc tisztek utánpótlásának terén. Megalakult a vegyiharc-zászlóalj, ahol a későbbi vegyivédelmi szolgálatot megalapító, kiválóan felkészült katonák szolgáltak. Ez idő alatt a gáz- és vegyiharc-szolgálat fényes sikereket ért el, mint bel-és külföldön. Számos hazai és külföldi magas rangú politikus, katonai vezető kereste fel a zászlóaljat és vett részt rangos katonai bemutatókon. A szolgálat technikai háttere is folyamatosan fejlődött de a kor technikai színvonalát soha nem érte el az időközben bekövetkezett gazdasági-válság és pénzügyi nehézségek miatt. A második világháború hatására újabb vegyiharc-zászlóaljak álltak hadrendbe, de alig, hogy megalakultak szervezetük és feladatrendszerük átalakult és aktív részt vállaltak az országvédelmi feladatok ellátásában. Elsősorban katasztrófavédelmi és tűzoltási, lakosságmentési feladatokat végeztek, de bekapcsolódtak a Magyarországon kibontakozó fegyveres küzdelmekbe is. A harcok során a szolgálat maradványai felmorzsolódtak, állományuk fogságba esett, technikai eszközeik megsemmisültek. De a szellemi tőke és tudás fennmaradt, ami kellő alapot tudott nyújtani a leendő vegyivédelmi szolgálat felállításához.

Hivatkozott irodalom

- [1] Ungváry Krisztián (2005): A Magyar Honvédség a második világháborúban. Osiris Kiadó; Budapest.
- [2] Szombati Zoltán mérnök ezredes (2007): A vegyiharctól a vegyivédelemig. Tanulmány.
- [3] Sodró László: Történelmi visszapillantás az első világháború után a honvédség vegyiharc alakulatainak megszervezésére, felállítására és kifejlődésére a második világháború kitöréséig, Tanulmány
- [4] Sodró László (1937. évi 6. szám): A vegyiharccsapatok feladatai, Magyar Katonai Szemle; Budapest,
- [5] Hidvégi Mihály alezredes: A vegyiszolgálat vezető szervei a magyar hadseregben 1914-1944. között, Vegyivédelmi évkönyv, Zrínyi Nyomda; Budapest
- [6] Vegyiharc csapat segédlet (1944). M.kir. honvéd vezérkar főnökség 5. osztálya kiadványa